

Ольга Білобровець

ORCID: 0000-0001-6638-3815

(Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki w Żytomierzu)

Вплив польської інтелігенції Галичини на розвиток преси та театральної діяльності в Україні в роки першої світової війни

Wpływ polskiej inteligencji Galicji na działalność wydawniczą i teatralną na Ukrainie w czasie pierwszej wojny światowej

W czasie I wojny światowej część polskiej inteligencji z Galicji wyemigrowała na ziemie ukraińskie, skupiając się głównie w dużych miastach. W artykule ukazano wpływ galicyjskiej inteligencji polskiej na rozwój polskiej prasy i teatru na Ukrainie. Prasa polska stała się bardziej informacyjna, zróżnicowana gatunkowo, pojawiły się nowe polskie czasopisma. Dzięki zaangażowaniu w życie teatralne szeregu znanych osobistości artystycznych rozpoczął się prawdziwy rozkwit polskiego życia teatralnego w Kijowie, Odessie i Charkowie.

Słowa kluczowe: inteligencja polska, Galicja, prasa polska, teatr polski, I wojna światowa

Вступ

Впродовж Першої світової війни з Галичини, де відбувалися воєнні дії, хвилями у різних напрямках проходила еміграція поляків, зокрема на українські землі. Масова міграція населення розпочалася у перші місяці війни й особливо посилилася в листопаді 1914 р. після другого наступу російських військ. Масовий, і разом з тим, примусовий характер, міграція населення набрала у червні 1915 р. Вона стала наслідком успішного наступу військ центральних країн і відступом російської армії з Галичини. Серед біженців, які перебували на українських землях була значна група польської інтелігенції. У великих містах творча інтелігенція включилася в культурне життя, сприяючи, зокрема розвитку видавничої та театральної сфер.

В останні десятиліття проблема біженства у роки Першої світової війни стала предметом дослідження науковців. Серед інших – це пра-

ці українських дослідників Л. Жванко¹, Т. Лихачової². Польський історик М. Коженювський присвятив цій темі кілька монографій, зокрема культурно-освітній діяльності поляків у Києві у 1905–1920 рр.³. Аналіз польської преси на українських землях в перші десятиліття ХХ ст. представлено польськими істориками А. Слішем⁴, А. Дудек-Вітвіцькою⁵, С. Гажтецьким⁶. Театральну діяльність поляків в українських містах висвітлено у статтях українських істориків Р. Пилипчук⁷, В. Святковської⁸, польських дослідників П. Горбатовського⁹ та ін. Джерельною базою дослідження виступають архівні документи, спогади, статті учасників громадського та культурного життя в Києві – В. Гюнтера¹⁰, С. Грабського¹¹, тогочасна польська преса – «Дженнік Кійовські», «Клоси Українське», «Пшесвіт», «Свят кобеси» та регіональна преса, зокрема «Жизнь Волині», «Наша Волинь». Метою даної статті є виокремлення серед польської інтелігенції, яка працювала у видавничій та театральній сферах в Україні в роки Першої світової війни, біженців з Галичини, та з'ясування їх значення та внеску в розвиток польського культурного життя. Методологія дослідження базується на застосуванні принципів історизму, системності, соціального підходу. Для реалізації поставлених завдань за допомогою історико-системного, структурного та функціонального методів у статті проаналізовано видавничу та театральну діяльність поляків у роки Пер-

¹ L.M. Zhvanko, *Polski bizhentsi Pershoi svitovoi viiny v Kharkovi. Formuvannia istorichnoi pamiaty: Polshcha i Ukraina* [w:] *Materiały Miżnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Kharkiv, 12 travnia 2007 r., Kharkiv 2008, s. 18–33.

² T. Lykhachova, *Polski bizhentsi v m. Kharkovi v roky Pershoi svitovoi viiny: diialnist hromadskykh orhanizatsii* [w:] *Kharkiv – bahatonatsionalnyi. Zbirnyk naukovykh prats*, Kharkiv 2007, s. 81–93.

³ M. Korzeniewski, *Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920*, Lublin 2009, 622 s.

⁴ A. Ślisz, *Prasa polska w dobie wojny i rewolucji 1915–1919*, Warszawa 1968, s. 100.

⁵ A. Witwicka-Dudek, *Przegląd wybranych polskich tytułów prasowych wydawanych w Kijowie na początku XX wieku* [w:] *Pamiętnik Kijowski*, t. 6, Kijów 2002, s. 118.

⁶ S. Garztecki, *Codzienna prasa polska w Kijowie w latach 1906–1918: wspomnienia*, Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego, 1969, URL: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Historii_Czasopiśmiennictwa_Polskiego/Rocznik

⁷ R. Pylypchuk, *Teatralni reformatory Stanislava Wysotska i Les Kurbas: typolohiia studiinoi roboty v Kyievi* [w:] *Pamiętnik Kijowski*, t. 6, Polacy w Kijowie, Kijów 2002, s. 196–205.

⁸ W. Sviatkovska, *Teatralni kontseptsii i tvorchyi shliakh Yuliusha Osteryv. Polska kultura. Ukraina. Lektsii pro teatr*, Kyiv–Vroslav 2010, 190 s.

⁹ P. Horbatovskiy, *Polske teatralne zhyttia u Kyievi u 1905–1918 rr. za dokumentamy, zberezhenymy v Kyivskykh ta Varshavskykh arkhivakh*, Ukrainsko-polski kulturni vziaimyny, wyp. 2, K., 2008, s. 207–226.

¹⁰ W. Gunther, *Polski teatr w Kijowie* [w:] *Pamiętnik Kijowski*, t. 3, Londyn 1966, s. 194–206.

¹¹ S. Grabski, *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1989, s. 281.

шої світової війни у великих українських містах та визначено у них роль польської інтелігенції з Галичини.

Характеристика польської інтелігенції в українських землях

Перша хвиля еміграції з Галичини до Російської імперії восени 1914 р. була переважно добровільною. Серед 1 млн біженців у перші місяці війни близько 400 тис. були заможними людьми¹². У загальній масі біженців на початку війни інтелігенція виявилася однією з найбільш незахищених і непристосованих до умов війни соціальних груп. В цю групу входили розумові працівники, за якими не визнавалось жодних особливих привілеїв і прав, освітня та творча інтелігенція¹³.

Більшість переселенців прагнула оселитися в білоруських і українських губерніях, оскільки в них завдяки наявності промислових виробництв можна було знайти роботу. Тут проживала значна кількість польського населення, яке мало вагомий вплив на суспільно-політичне життя краю і відповідно можливість надання допомоги землякам¹⁴.

В Україні найбільша кількість польських біженців знаходилася у Київській (27.665), Харківській (19.824), Катеринославській (13.632), Чернігівській (12.818) і Полтавській (10.312) губерніях. У прикордонних губерніях розміщувалися переважно переселенці-селяни, у промислових центрах і столиці – польські чиновники, робітники, залізничники, інтелігенція¹⁵. Активність і масштабність воєнних дій спонукала більшість інтелігенції не розраховувати на допомогу держави, а шукати роботу, щоб мати більш надійні засоби на проживання. Часто пошук роботи для інтелігенції ускладнювався через незнання російської мови, культурних і господарських традицій. У великих містах, зокрема, Харкові, завдяки значній кількості банків, фабрик, учбових закладів легше було знайти роботу 13 тис. біженцям-полякам з Королівства Польського, серед яких вагомою була кількість службовців, представників вільних професій¹⁶.

Інтелігенція з Галичини і Королівства Польського включилася в культурну, освітню, громадську, господарську, політичну діяльність в Україні

¹² M. Korzeniowski, *Na wygnanym szlaku*, Lublin 2001, s. 105.

¹³ Z. Łukawski, *Ludność polska w Rosji (1863–1914)*, Wrocław 1978, s. 215.

¹⁴ M. Korzeniowski, *Na wygnanym szlaku*, s. 107.

¹⁵ M. Korzeniowski, *Tulaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, Lublin 2007, s. 39.

¹⁶ T. Lykhachova, dz. cyt., s. 81–93.

в 1915–1918 рр. Біженці впливали на громадське життя місцевих польських громад, зробивши його більш динамічним і демократичнішим. Значно зросла видавнича діяльність і новий імпульс отримала польська преса.

Роль польської інтелігенції Галичини в розвитку польської преси

Видання польської преси в Україні було започатковане після запровадження демократичних свобод внаслідок російської революції 1905 р. У Києві з 1906 р. почала виходити щоденна газета «Дзєннік Кїйовські», що знаходилася під впливом Народових демократів і якою керував відомий громадський діяч Йоахим Бартошевич. На початку війни після розколу ендеції в Україні газета виходила під редакторством Едварда Пашковського. З початком війни та появою тут польської творчої інтелігенції вона зміцнила свої позиції. Видання відзначалося високою інформативною насиченістю, місцевими і закордонними новинами, фаховою публіцистикою та цікавою культурологічною тематикою. З газетою співпрацювала низка відомих письменників, журналістів, які емігрували сюди з Галичини, зокрема Владислав Гюнтер, Корнель Макушинський, З. Рачковський та ін.¹⁷

Окрім співпраці з існуючими вже виданнями, польською інтелігенцією робилися спроби започаткування преси партійними структурами. Так, після відступу російських військ з Галичини в лютому 1915 р., в Києві з'явилися польські політичні біженці. Зокрема, член Головного національного комітету, представник партії Національних демократів (ендеки, народовці) Станіслав Грабський, який очолював Польський Львівський комітет допомоги (ПЛКД). Більша частина його членів не була знайома з російською дійсністю, мовою, мали статус іноземних підданих, в більшості позбавлені засобів на існування і тому Комітет припинив свою діяльність¹⁸. Однак, у 1915 р. С. Грабський звернувся до київської влади і отримав дозвіл на проведення діяльності ПЛКД. Комітет поставив своїм завданням надавати допомогу постраждалим від війни полякам по всій території України, зокрема в Києві, Сумах, Одесі, в околицях Харкова¹⁹. Члени Комітету цілком знаходилися під впливами націоналістичного табору²⁰.

¹⁷ A. Witwicka-Dudek, dz. cyt., s. 118.

¹⁸ M. Korzeniowski, *Uchodźcy z ziem polskich w okresie I wojny światowej. Jak Polacy przeżywali wojny światowe?* Szczecin 2016, s. 103–122.

¹⁹ S. Grabski, *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1989, s. 281.

²⁰ D. Tarasiuk, *Polski obóz narodowy w Rosji w latach 1917–1918*, Lublin 2014, s. 23.

Влітку 1915 р. Станіслав Грабський, Зигмунд Василевський, Ієронім Вєжинський та інші працівники львівського видання «Слова Польського» (Słowa Polskiego) спробували розпочати у Києві видання газети «Новіни» (Nowiny), яка б конкурувала з київською щоденною газетою «Дженнік Кійовські» (Dziennik Kijowski). Вони розраховували на сприяння у цьому депутата Державної Думи Володимира Бобринського. Намір, однак, не реалізувався, так як З. Василевський швидко виїхав до Петербурга, а його колегам не вдалося це зробити. Про те, що київська дійсність не сприяла видавничим ініціативам ендеків свідчить також невдала спроба С. Грабського створити політичний двотижневик «З'єдноченє» (Zjednoczenie)²¹.

З кінця 1915 р. у Києві почав виходити ілюстрований двотижневик «Свят кобеци» (Świat Kobięcy), редакторкою якого була Є. Жмієвська. Видання було засноване у Львові ще у 1898 р., весною 1914 р. перенесене до Варшави, а потім до Києва, куди переїхала його редакторка²². Основною тематикою видання була роль жінки в суспільстві – в усіх сферах життя, зокрема її освітня, культурна, творча, благодійна, громадська, політична діяльність. У журналі друкувалися художні твори, матеріали, що стосувалися жіночої моди й інших побутових речей²³.

У вересні 1916 р. тижневик змінив назву на «Пшєдсвіт» (Przedświt), пояснивши ці зміни читачам як «дієвий перелом», що полягає у місії жінки, яка мала стати вільною у всіх відношеннях. На її сторінках з'являлося багато вартісних літературних нарисів, статей про театр, мистецтво, виховання, звичаї, книжкові рецензії, бібліографічні огляди і т.ін. Феміністичний характер «Пшєдсвіту» трохи ослаб після зміни керівництва журналу. Новими редакторами стали Климентина Стадницька та Станіслав Дунін-Карвіцький, співпрацівниками – Юзеф Флях, Анна Грудзінська, Владислав Донбровський, Владислав Гюнтер та ін.²⁴

Під час війни більшість зі згаданих видань значною мірою спиралося на допомогу Київської окружної ради – координаційного органу відділень Польського товариства допомоги жертвам війни (ПТДЖВ). Рада передплачувала зазвичай певну кількість екземплярів газет і організовувала доставку їх передплатникам. Так, наприклад, у 1916 р. Рада закупила 250 екземплярів журналу «Свят Кобеци», 60 екз. «Наш свят», тощо. Інколи, вдавалося віднайти мецената серед місцевих польських поміщиків. Багато

²¹ A. Witwicka-Dudek, dz. cyt., s. 121.

²² Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (dali TsDIAK), f. 274, op. 4, spr. 456, ark. 71.

²³ Świat kobięcy, Kijów 1916, nr 3, 15 marca; nr 4, 1 kwietnia; nr 6–7, 15 maja; nr 10–11, 1 lipca.

²⁴ A. Ślisz, dz. cyt., s. 100.

ілюстрований двотижневик «Пшедсвіт», в якому віддавали перевагу літературній тематиці, був виразно орієнтований на заможних читачів. Однак, багато газет мусили долати значні фінансові труднощі, що в свою чергу позначалося на матеріальній ситуації журналістів. Тому діяльність кілька десятків осіб з кола польських літераторів і журналістів у Києві мала більш професіональний, ніж творчий характер²⁵.

Видавнича діяльність, якою займалася польська інтелігенція, значно активізувалася в умовах лютневої демократичної революції 1917 р. в Росії. Представники різних польських політичних таборів прагнули заснувати власні видання з метою поширення своєї ідеології, пропагування партійних гасел та представлення своєї діяльності.

Ще одна спроба створення журналу політичними емігрантами, представниками національно-демократичного табору у Києві, була здійснена на початку 1917 р. Для цього була отримана згода губернатора на видання двотижневика «Пшегльонд Польські» (*Przegląd Polski*), редактором якого мав бути Александер Дембський. У журналі планувалося друкувати статті, що стосувалися проблемних питань польського суспільно-політичного життя, внутрішньої і зовнішньої політики, а також матеріали на історичну, економічну, наукову тематику, літературні твори. Друк журналу за домовленістю мала здійснювати «Польська друкарня у Києві». З огляду на технічні труднощі, викликані зокрема і початком російської лютневої революції, видання першого номеру відкладалося. Його приготуванням займався Міхал Павліковський та Станіслав Єзерський. Перший номер все ж вийшов 1 червня 1917 р. У журналі головна увага приділялася публіцистам і політикам, членам та симпатикам партії Національної демократії. Постійними авторами текстів були Станіслав Грабський, Йоахим Бартошевич, Мар'ян Лютославський та інші²⁶.

У журналі були представлені тематичні рубрики: історія, економіка і теорія політики; матеріали про війну; розповіді про польські справи у провінції і життя українського населення; інформація та статті про вирішення польського питання на міжнародній арені. Автори приділяли увагу історії Правобережжя²⁷.

Впродовж двох місяців було видано 4 номери, після чого видання припинило існування. Це було пов'язано з відсутністю коштів та ініціативою С. Грабського про перенесення з Петрограду до Києва існуючої там газети «Справа Польська» (*Sprawa Polska*). Пізніше концепція була змінена і по-

²⁵ Tamże, s. 106.

²⁶ D. Tarasiuk, *Polski obóz narodowy w Rosji w latach 1917–1918*, Lublin 2014, s. 71.

²⁷ J. Bartoszewicz, *Znaczenie polityczne kresów wschodnich dla Polski*, Warszawa 1924, s. 5.

чалися приготування до видання своєї газети в Києві. Передбачалося, що фінансування видання буде здійснювати Польський Виконавчий Комітет на Русі і газета матиме міжпартійний характер, а не буде офіційним органом Польської ради міжпартійного об'єднання.

Головним завданням нової газети було протиставлення впливам існуючих видань – «Газета Народова» і «Джєннік Кїйовські», що представляли демократичний табір. Однак, внаслідок технічних проблем, труднощів з папером і друком, перший номер щоденника вийшов тільки 20 лютого 1918 р. Його редактором був Зигмунд Василевський, адміністратором Станіслав Зелінський. Було видано 4 номери. Після окупації України німецькими військами навесні 1918 р. і невизначеністю політичного життя у цей час у Києві вихід газети припинився. Через певний час її друк було відновлено під назвою «Пшегльонд Польський» (*Przegląd Polski*), що тривав до жовтня 1918 р.²⁸

Таким чином, завдяки перебуванню на території України в еміграції значної кількості польських видавців, журналістів, письменників значного розвитку набула видавнича діяльність, друк польської преси різного ідейного і тематичного спрямування. Це сприяло підвищенню якісного рівня розвитку польських друкованих видань в Україні.

Вплив польської інтелігенції на розвиток театального життя в Україні

Важливою сферою, що змінила польське культурне життя в Україні, зокрема в Києві стало театральне мистецтво. У своєму розвитку польський театр у Києві пройшов довгий шлях і сформував багату традицію. Його діяльність розпочалася з аматорських гуртків після створення Товариства шанувальників мистецтва в 1906 р.²⁹ За час свого існування театр переживав часи реакції, жорсткої владної цензури. В 1913 р. влада посилила контроль за діяльністю театру. Попри всі труднощі театр продовжував діяти. Позитивні зміни настали, коли головним режисером театру став Францішек Рихловський. Колектив театру під керівництвом нового директора розгорнув активну діяльність, що привернуло увагу киян. У десятому сезоні 1914–1915 рр. Ф. Рихловський, беручи певні визначені субсидії, прагнув збільшити прибутки від театральної діяльності завдяки новим підходам, зокрема постановці нових п'єс, запрошенню відомих акторів, гастрольній діяльності³⁰.

²⁸ D. Tarasiuk, *Polski obóz narodowy w Rosji w latach 1917–1918*, s. 72–73.

²⁹ TsDIAK, f. 274, op. 4, spr. 206, ark. 4.

³⁰ *Kłosy Ukraińskie*, Kijow 1915, nr 2–3, s. 8.

З початком війни в діяльності театру відбулися важливі зміни. Польське населення продемонструвало своє бажання допомогти тим, хто залишився без даху над головою і без заробітку. Однак, про збір внесків на субсидії для театру під час війни вже не йшлося. Супроти одностайних песимістичних застережень директор Ф. Рихловський без звичних субсидій від польської громади розпочав театральний сезон. Тим самим він зберіг культурну інституцію і дав можливість заробітку декільком десяткам акторів.

У 1916 р. Київ, завдяки еміграції з Галичини та Королівства Польського значної кількості польської творчої інтелігенції, перетворився на один з найбільших польських мистецьких осередків у Росії. У цих умовах Польський театр набув великого значення, як вогнище польської культури, і разом з польською школою і польською пресою став осередком, навколо якого гуртувалася польська інтелігенція. Театральна й артистична діяльність з огляду на наявні художньо-мистецькі кадри й запити стала більш якіснішою, різноманітною і вишуканою.

Значно покращився його репертуар, підвищився рівень акторської майстерності, з'явилися нові підходи в режисурі та художньому оформленні сцени. Завдяки вдалому керівництву усіма напрямками театру, він завойовував все більшу популярність.

Значну роль у цьому піднесенні відігравала польська інтелігенція, яка емігрувала з Галичини. Літературне керівництво театру здійснював відомий львівський письменник Корнель Макушинський, режисурою займався знаний краківський і варшавський актор Матеуш Венгжин. К. Макушинському вдалося зробити кілька справді урочистих вечорів. Зокрема, з великою майстерністю і глибоким відчуттям поезики поставлено «Лаври» Леопольда Стафа. Відтворення старої краківської легенди викликало захоплення у публіки. До прекрасних вражень сучасники зарахували «Вечір Мольєра», до якого К. Матушинський підготував усе необхідне: аксесуари, костюми, режисуру. Київська сцена виглядала як середньовічна. Але найціннішим його доробком стало «Весілля» Станіслава Виспянського³¹.

У театральному середовищі було багато акторів, головним чином галицьких та варшавських. Зокрема, уродженці Кракова – Юліуш Остерва, Стефан Ярач, Міхал Тарасевіч, Б. Болеславський та ін. При цьому Остерва приїхав до Києва не тільки тому, щоб бути ближче до Польщі, але й тому, щоб у відповідному середовищі використати свій досвід і науку, яку отримав у театрі Станіславського у Москві. Театральна практика у Києві могла стати основою для реформи театру, яку хотів реалізувати в Польщі.

³¹ Kłosy Ukraińskie, Kijow 1915, nr 11, s. 9.

Відомий польський публіцист, журналіст Владислав Гюнтер як цивільний військовополонений перебував у Казані, й у 1915 р. вирушив до Києва, на батьківщину своєї матері, щоб зустрітися з Ю. Остервою, своїм колишнім гімназійним товаришем у Кракові. Виношуючи амбітні плани створення театру в Києві, Остерва шукав помічника, який би допоміг їх реалізувати. Гюнтер, будучи доктором паризької Сорбони, підходив йому якнайкраще і тому став літературним керівником театру і помічником режисера. Він опрацював план репертуару театру, заснований на національній драматургії. У вересні 1916 р. новий сезон польського театру у Києві розпочався трагедією XVI ст. Яна Кохановського «Відправа грецьких послів». Одночасно, у газеті «Дзєннік Кійовські» з'явилася велика стаття В. Гюнтера про значення театру для підтримки польського духу³².

В театрі організовувалися також одиночні або колективні виступи окремих сценічних зірок. Серед виконавців перше місце займав і користувався популярністю у публіки драматичний актор С. Ярач. Виразник поезії Ю. Остерви, художній керівник польського театру М. Тарасєвіч відзначався видатними творчими здібностями і високою сценічною майстерністю. Для інсценізаторських ідей не бракувало і технічних засобів. В театрі працював перший декоратор Польщі, уродженець Галичини В. Дабік, учень С. Виспянського, кількарічний керівник відділу декорації польського театру у Варшаві. До репертуару включалося кілька іноземних п'єс, цікавих для публіки, проте які більше спиралися на творчість польських авторів, зокрема М. Балуцького, Ю. Блізінського, В. Дунін-Марцинкевича та ін. Провідні актори, як і керівництво театру, прагнули відтворити на театральній сцені життя польського народу минулих епох, правдивий образ втраченої Польщі³³.

Завдяки енергії Ю. Остерви і запалу всього колективу театр працював за краківською системою: щосуботи прем'єра. Давалося 7 вистав щотижня, дві в неділю, а понеділок був вихідним. Будинок театру на вулиці Меринговській мав гарну сцену з чудовим освітленням, глядацький зал з двома ярусами лож і балконом на 800 місць. Кошти на декорації часто давали приятелі театру К. Стадніцький та Ф. Потоцька.

Актори польського театру часто влаштовували виїзди в інші українські міста, де були значні польські громади. Наприкінці листопада 1915 р. у Житомирі пройшли гастролі Київського польського театру під керівництвом Ф. Рихловського. До показу пропонувалися п'єси «В німецьких кігтях», «На роздоріжжі», «Полька в Америці» та ін. Очолював труп

³² Dziennik Kijowski, Kijów 1916, nr 264, s. 3.

³³ Там же.

колишній режисер Варшавського польського театру А. Зельверович. Гастролю пройшли дуже успішно при заповненому залі. Преса відзначала, що прекрасно виконував свою роль А. Зельверович, який створив на сцені яскравий правдивий образ героя зі слабким характером³⁴. Чергові гастролю київського Польського театру під керівництвом Ф. Рихловського відбулись у Житомирі в травні 1916 р. Газети писали, що зал міського театру був вщент заповнений. Серед глядачів було багато молоді і підлітків, виключно місцеві поляки, які зайняли всі ложі, партер і галерею³⁵.

Крім Польського театру під керівництвом Ф. Рихловського, в Києві діяли ще кілька театральних груп, які користувалися популярністю у глядачів. С. Висоцька заснувала «Театральну Студію». Це був камерний театр експериментального характеру, коли відбувався ефект єднання акторів на сцені з публікою в залі. Колектив складався з акторів: С. Висоцької, подружжя Щуркевичів і М. Шпакевич. Як писав В. Гюнтер, «поляки Києва мали що вибирати»³⁶.

С. Висоцька була актрисою Краківського міського театру і переїхала до Києва у 1911 р., ставши дружиною відомого київського лікаря Г. Станіславського. Вона захопилася театральним мистецтвом, познайомилася з відомим режисером К. Станіславським і почала в Києві навчати молодих людей сценічному мистецтву, дикції, вимові, декламації. Врешті у Києві було створено реформаторський театр з колективом, що складався з досвідчених акторів і навчальною студією для молоді, яка брала участь у спектаклях³⁷.

Театр «Студія» зібрав навколо себе тісне коло шанувальників, виражаючи давню, у багатьох душах жевріючу тугу за якимось іншим театром, що нагадував би театр «Студію» Станіславського у Москві³⁸.

Окрім Києва, центрами польського театального життя в Україні під час Першої світової війни були також Одеса та Харків. Їхній творчий потенціал зміцнився за рахунок польських емігрантів з Галичини та Королівства Польського. Так, в театральному сезоні 1915–1916 рр. у Харкові були зіграні спектаклі «Фургон» С. Рачковського, «Судді» С. Виспянського, «Вавжини» Л. Стаффа та ін. У відгуках преси у спектаклях відзначалися хороша режисура, оригінальний декор сцени, вдала і жива гра акторів³⁹.

³⁴ Nasha Volyn. Zhytomyr, 1914, 4 dekabria, s. 3.

³⁵ Zhyzn Volyny, Zhytomyr, 1916, 21 maia, s. 2.

³⁶ W. Gunther, *Polski teatr w Kijowie*, Pamiętnik Kijowski, t. 3, Londyn 1966, s. 194–206.

³⁷ R. Pylypchuk, dz. cyt., s. 196–205.

³⁸ Przedświt, Kijów 1916, nr 16–17, 1 listopada, s. 25.

³⁹ L. Abramenko, M. Jur, *Polskiy teatr v Harkove* [w:] *Harkiv – bagatonatsionalniy*. Zbirnik naukovih prats, Harkiv 2007, s. 119–127.

В умовах демократичних свобод після лютневої революції 1917 р. театральне мистецтво отримало новий імпульс для розвитку. Так, у травні 1917 р. після закінчення театального сезону було підведено підсумки діяльності Польського театру. Зі звітом у пресі виступив В. Гюнтер. Він зазначив, що Польський театр під керівництвом директора Ф. Рихловського, художнім керівництвом Ю. Остерви, художньо-мистецьким керівництвом В. Драбіка і літературним керівництвом В. Гюнтера з 01.04.1916 р. по 30.04.1917 р. показав загалом 46 вистав. З цієї кількості на сцені поставлено 3 п'єси польських авторів, ніде раніше не зіграні. А саме – «Перстень любові» С. Кендзинського, відіграна 4 рази, «Було то над Балтикою» А. Новачинського – 5 разів і «Сулковського» С. Жеромського, поставлена 6 разів. Разом з тими виставами Польський театр поставив 12 нових польських п'єс. 24 п'єси було відновлено в оригінальній інсценізації і нових декораціях, зокрема «Весілля» С. Виспянського, «Щастя Франя» В. Пежинського та ін. Було показано 6 вистав іноземних авторів. Виходячи з цього, можна стверджувати, що репертуар опирався, передусім, на доробок драматичних п'єс польських авторів, яких було 30, а іноземних лише 7. У порівнянні з іншими сезонами відзначалася висока відвідуваність спектаклів. Найбільше було показано п'єсу «Гарна історія» – 15 разів. Кілька п'єс було знято з показу через непередбачувані обставини – від'їзд артистів.

Успіх театального сезону пояснювався, зокрема вдалою грою акторів і успішною режисурою. Відзначилися відомі актори – Х. Ларис-Павінська, В. Остерва, Й. Броковський, С. Ярач, Ю. Остерва, Я. Шиманський, М. Тарасевич. Режисером 17 п'єс був Й. Остерва, Я. Ярач – 11, Б. Болеславський – 6, М. Тарасевич – 5. На сцені також відбувалися урочисті вечори, присвячені А. Міцкевичу, Г. Сенкевичу, Конституції 3 травня. Для молоді запроваджувався денний показ за зниженими цінами. 03.03.1917 р. аматори з добродійною метою відіграли на сцені 4 комедії⁴⁰.

У квітні 1918 р. Ю. Остерва заснував власну театральну групу, що розміщувалася в залі громадського клубу Огніво. Новий польський театр на чолі з директором Ю. Фляхом і художнім керівником Остервою працював всього 70 днів: з 21 квітня 1918 р. до липня 1918 р.⁴¹.

Наприкінці 1918 р. – у 1919 р. діяльність Польського театру почала занепадати, що було пов'язано з зовнішньою агресією Росії, боротьбою України за державність, завершенням Першої світової війни і створенням незалежної Польської держави. Щораз важчі умови життя і праці започаткували від'їзд багатьох артистів на батьківщину.

⁴⁰ Dziennik Kijowski, Kijów 1917, nr 123, 19 maja, s. 2.

⁴¹ W. Sviatkovska, dz. cyt., s. 122.

Висновки

Під час Першої світової війни частина польської інтелігенції з Галичини емігрувала в Україну, переважно у великі міста, де могла знайти роботу і застосування своїм творчим здібностям. Творча інтелігенція, зокрема журналісти, редактори журналів включилася в роботу вже існуючих польських видань, сприяючи вищій інформативній насиченості, жанровій різноманітності, змістовності матеріалів. Частина редакцій переїхала до Києва і продовжила видання в Києві, зокрема журнал «Свят кобеци». Під час Першої світової війни та демократичних перетворень в післяреволюційний період 1917–1918 рр. польська еміграція робила спроби заснування видань політичного характеру для представлення своїх партійних поглядів та політичної орієнтації польського населення в Україні. Польські політичні емігранти з Галичини, зокрема народовці, налагодили тісні зв'язки з місцевими партійними осередками та проводили активну громадську та видавничу діяльність.

Насиченим і яскравим стало театральне життя міст – Києва, Харкова, Одеси, Житомира. Польський театр у Києві, завдяки зосередженню значної кількості мистецьких кадрів, перетворився на осередок польської культури, що об'єднував поляків, підтримував віру і давав натхнення на перемогу у війні і відродження держави. Відомі актори, режисери, письменники зі Львова та Кракова активно включилися в театральну діяльність, сприяли піднесенню мистецького рівня театру, що перетворило Київ на один з найбільших польських культурних центрів у Російській імперії.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (dali TsDIAK), f. 274, op. 4, spr. 206, ark. 4.

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv, f. 274, op. 4, spr. 456, ark. 71.

Prasa

Dziennik Kijowski, Kijów 1916, nr 264, 24 września.

Dziennik Kijowski, Kijów 1917, nr 123, 19 maja.

Jizn Volyini, Jitomir 1916, nr 135, 21 maja.

Kłosy Ukraїńskie, Kijow 1915, nr. 2–3.

Kłosy Ukraїńskie, Kijow 1915, nr. 11.

Nasha Volyin, Jitomir 1914, nr 325, 4 grudnia.

Przedświt, Kijów 1916, nr 16–17, 1 listopada.

Opracowania

Abramenko L., Jur M. *Polskiy teatr v Harkove*. Harkiv – bagatonatsionalniy. Zbirnik naukovih prats, Harkiv 2007, s. 119–127.

- Bartoszewicz J., *Znaczenie polityczne kresów wschodnich dla Polski*, Warszawa 1924.
- Grabski S., *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1989.
- Gunther W., *Polski teatr w Kijowie*, Pamiętnik Kijowski, t. 3, Londyn 1966, s. 194–206.
- Horbatovskiy P., *Polske teatralne zhyttia u Kyievi u 1905–1918 rr. za dokumentamy, zberezenymy v Kyivskykh ta Varshavskykh arkhivakh*, Ukrainsko-polski kulturni vzaiemyny, wyp. 2, K., 2008, s. 207–226.
- Korzeniowski M., *Na wygnańczym szlaku*, Lublin 2001.
- Korzeniowski M., *Tulaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, Lublin 2007.
- Korzeniowski M., *Uchodźcy z ziem polskich w okresie I wojny światowej. Jak Polacy przeżywali wojny światowe?* Szczecin 2016.
- Korzeniowski M., *Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920*, Lublin 2009.
- Lykhachova T., *Polski bizhentsi v m. Kharkovi v roky Pershoi svitovoi viiny: diialnist hromadskykh orhanizatsii. Kharkiv – bahatonatsionalnyi*, Zbirnyk naukovykh prats, Kharkiv 2007.
- Łukawski Z., *Ludność polska w Rosji (1863–1914)*, Wrocław 1978.
- Pylypchuk R., *Teatralni reformatory Stanislava Wysotska i Les Kurbas: typolohiia studiinoi roboty v Kyievi*, Pamiętnik Kijowski, t. 6, Polacy w Kijowie, Kijów 2002.
- Sviatkovska W., *Teatralni kontseptsii i tvorchyi shliakh Yuliusha*, Polska kultura. Ukraina. Lektsii pro teatr, Kyiv–Wroslav 2010.
- Ślisz A., *Prasa polska w dobie wojny i rewolucji 1915–1919*, Warszawa 1968.
- Tarasiuk D., *Polski obóz narodowy w Rosji w latach 1917–1918*, Lublin 2014.
- Witwicka-Dudek A., *Przegląd wybranych polskich tytułów prasowych wydawanych w Kijowie na początku XX wieku*, Pamiętnik Kijowski, t. 6, Kijów 2002.
- Zhvanko L.M., *Polski bizhentsi Pershoi svitovoi viiny v Kharkovi. Formuvannia istorychnoi pamiaty: Polshcha i Ukraina*, Kharkiv 2008, s. 18–33.

The influence of the Polish intelligentsia of Galicia on the development of the press and theatrical activities of Poles in Ukraine during the First World War

Summary

During the First World War, part of the Polish intelligentsia from Galicia emigrated to Ukrainian lands, concentrating mainly in large cities. The article shows the influence of Galician Polish intelligentsia on the development of the Polish press and theatre in Ukraine. The Polish press has become more informative, genre-diverse, and new Polish publications have appeared. Thanks to the involvement of a number of well-known artistic personnel in the theatre life, the Polish theatre life in Kyiv, Odesa, and Kharkiv started to flourish.

Keywords: Polish intelligentsia, Galicia, Polish press, Polish theatre, First World War